LIBERTATEA DE EXPRIMARE. FORME SPECIFICE DE REALIZARE ÎN PERIOADA CAMPANIEI ELECTORALE
FREEDOM OF EXPRESSION. SPECIFIC FORMS OF PERFORMANCE IN THE ELECTION CAMPAIGN

Ion GUCEAC,
academician, profesor universitar

Summary
The starting point of the present scientific article is the conditions that justify and stimulates the realization of freedom of speech. The free man has the possibility to express his will and take appropriate action, the limits of which are guaranteed by law, this being possible just in a society in which the public order is protected by the public authorities. The proclamation of freedom in constitutions is a fair value for all citizens without exception, regardless of their role and place in society. Freedom of speech is treated as one of the most important tools for the protection of all human rights and the stability of democracy, whereas it makes it possible to subordinate government activity to the objective need of society.
The normative regulation of the rules for conducting the electoral agitation is done by setting the deadline for the realization of the electoral agitation; the conditions of participation of citizens and other subjects of electoral law in electoral agitation; prohibitions and restrictions in the process of electoral agitation; the responsibility for violation of the established procedure for the realization of electoral agitation, etc. In order to ensure a legal and civilized character of the electoral competition and to exclude, or at least, to diminish the cases of legal provisions violations, some prohibitions and restrictions are described in the article. In conclusion, the author presents some aspects which reflect the theoretical and practical problems of the freedom of speech realization process during electoral campaigns.
Key-words: *freedom, freedom of will, political freedom, freedom of speech, freedom of the press, free elections, electoral campaign, electoral law, electoral system, electoral process, the right to information, political propaganda, electoral agitation, "spare electoral agitation*"

Una dintre accepţiunile cuvântului *libertate* prezentate într-un prestigios dicţionar (A. Lalande, 1932) se referă la *libertatea volitivă*, sau realizarea unei acţiuni fără a ţine cont de cauza ce a determinat-o (indeterminismul). La rândul său, Hegel operează cu noţiunea de *libertatea voinţei* care, potrivit acestuia, este un liber arbitru – „termenul mediu al reflexiei între voinţa determinată prin instinctele naturale şi voinţa în şi pentru sine liberă". În opinia filosofului, libertatea voinţei estre determinată de două aspecte: libera reflexie, făcând abstracţie de tot, şi dependenţa de conţinutul şi

materia dată interior sau exterior. Hegel supune criticii afirmaţia că libertatea ar presupune „să poţi acţiona aşa cum vrei”, considerând că o atare poziţie poate fi luată „numai ca o totală lipsă a culturii gândirii, în care nu se găseşte încă nicio urmă despre acea ce este voinţa liberă în şi pentru sine, dreptul, moralitatea etc.” (Hegel G.W.F., 1996, p. 40.).

Cu toate varietăţile de abordare a definiţiei conceptului de libertate, actualmente pot fi considerate general recunoscute următoarele caracteristici:

- libertatea înseamnă capacitatea individului să acţioneze în conformitate cu propria sa convingere, folosind experienţa determinată de voinţa sa liberă;
- libertatea individului determină libertatea altor cetăţeni, pentru că oamenii sunt liberi în măsura în care sunt liberi și alţii;
- omul liber are posibilitatea să-și exprime voinţa şi să întreprindă acţiuni adecvate, ale căror limite sunt garantate prin lege;
- dreptul pe care cineva îl consideră aplicat corect în raport cu altă persoană, trebuie recunoscut ca fiind valabil și pentru sine însuși;
- drepturile omului liber se realizează doar într-o societate în cadrul căreia ordinea este protejată de către autorităţile publice;
- libertatea presupune prezenţa adevărului, care este revelat în cursul dialogului;
- posibilitatea schimbului liber de idei contribuie la răspândirea cunoştinţelor şi atingerea acordului reciproc prin respectul altor puncte de vedere.

De obicei, libertatea este considerată o conjunctură în care putem face ceea ce ne dorim. Cât priveşte lipsa libertăţii, aceasta este percepută ca îngrădirea individului în a face ceva ce doreşte. Libertatea le dă oamenilor un sentiment de putere, aceştia având senzaţia că sunt ”mai autentici” în momentul în care se bucură de libertate.

Primul sens al libertăţii, considera F. A. Hayek, este ceea ce numim în mod obișnuit „libertate politică”, adică „participarea oamenilor la alegerea guvernanţilor, la procesul legislativ şi la controlul asupra administraţiei”. (Hayek F. A., p. 37.).

În același context, D. Bryce considera că democraţia trebuie să aibă cea mai mare grijă de libertatea individuală, care inspiră libertatea politică (Bryce J. Д. 1921, p. 67). La rândul său, B. Malinowski scria că libertatea politică nu este unicul tip de libertate ce se manifestă în cultura umană, lipsa ei distruge tot restul. (Malinowski B., 1947, p. 15.).Pentru el, libertatea este factorul cel mai important al tuturor problemelor contemporaneităţii. Potrivit lui H. Arendt, esenţa politicii este libertatea, iar câmpul de aplicare a ei – acţiunea.(Arendt H., 1991, p. 58.).

Pentru G. Sartori, libertatea politică este premisa principală pentru alte libertăţi. Noi avem nevoie de libertate „de la”, ca să avem libertate „pentru”, afirma el. (Sartori G., 1973, p. 286.).De aceea libertatea poate fi

considerată de valoare intrinsecă şi independentă de conjunctura istorică sau politică. La A. Fergusson libertatea generează o astfel de distribuţie a funcţiilor în societatea civilă, care îi permite fiecăruia să-şi urmeze vocaţia, după propria lui fire.(Ferguson A., 966. p. 270). Pentru S. Hutington, democraţia este valoroasă în primul rând prin efectele sale pozitive pentru libertatea individuală. (Huntington S., 1991. p. 11).

Libertatea politică este remediul principal împotriva extinderii paternalismului, autoritarismului, totalitarismului şi dictaturii. Fără alegeri libere, fără libertate neîngrădită a presei, asociaţiilor, luptei libere a opiniilor, viaţa instituţiilor obşteşti încetează.

Consfinţirea libertăţii în constituţiile actuale în calitatede scop al statului şi al societăţii corespund cerinţei că obiect al garantării constituţionale poate fi doar valorile ce sunt echitabile pentru toţi cetăţenii fără excepţie, indiferent de rolul şi locul lor în societate. Aceste valori au caracter de condiţii iniţiale pentru întreaga dinamică socială şi de aceea se prezintă ca reguli ale unei proceduri politice egale pentru toţi. Este natural deci că numai libertatea poate să satisfacă condiţiile iniţiale ale oricărei activităţi politice, adică cea mai importantă şi mai universală cerinţă prealabilă a comportamentului uman, factorul-cheie care anticipează aproape orice activitate umană.

Importanţa fundamentală a libertăţii pentru existenţa umană şi cadrul problemelor care apar în legătură cu acestea, printre care dreptul şi libertatea opiniei şi exprimării, cu siguranţă, s-au aflat mereu în centrul atenţiei pe tot parcursul istoriei doctrinei politico-juridice. Aceastacunoaşte o diversitate de interpretări ale conceptuluide libertate, ultimul fiind utilizat în mai multe sensuri, cum ar fi, de exemplu, libertatea conştiinţei, libertatea opiniei, libertatea presei, libertatea asocierii etc.

În ce priveşte libertatea opiniei, aceasta a prezentat un interes sporit încă în perioada democraţiei ateniene, atunci când însuşi Herodot considera că egalitatea libertăţii cuvântului este un element - cheie al egalităţii tuturor cetăţenilor în faţa legii, şi că această egalitate reprezintă esența regimului democratic.(История древней Греции, 2000,p. 147).

Din punctul de vedere al aspectului cultural, libertatea de exprimare tinde spre dezvoltarea convingerilor proprii pentru fiecare persoană, formularea independentă a standardelor şi obiectivelor de viaţă independent de societate. Pe de altă parte, poporul, învestit cu puterea de auto-guvernare, trebuie să facă uz de ea cu înţelepciune şi în beneficiul societăţii. Prin urmare, oamenii ar trebui nu doar să dispună de libertatea dezbaterii problemelor de interes public, dar, de asemenea, pentru a o putea aplicala realizarea unei alegeri echilibrate.

Cât priveşte procedurile democratice care asigură responsabilitatea guvernării faţă de alegători, libertatea de exprimare este unul dintre cele mai importante instrumente pentru protecţia tuturor drepturilor omului. De asemenea, libertatea de exprimare reprezintă un rol esenţial în asigurarea

stabilităţii democraţiei liberale, întrucât face posibilă pentru subordonarea activităţii guvernului şi chiar a sistemului politic în ansamblu, necesităţii obiective ale societăţii.

Libertatea de exprimare poate fi raportată la cea mai dintâi „generaţie" a drepturilor cetăţeneşti. Alături de libertatea conştiinţei, acest drept este considerat, recunoscut şi apărat ca un bastion şi o garanţie a libertăţii personale. Libertatea de exprimare a opiniei a fost consfinţită fără dificultate în multe acte internaţionale cu privire la drepturile omului.

Conform art.19 alDeclaraţiei universale a drepturilor omului, „orice individ are dreptul la libertatea de opinie şi de exprimare, ceea ce implică dreptul de a nu fi tulburat pentru opiniile sale şi acela de a căuta, de a primi şi de a răspândi, fără consideraţii de frontieră, informaţii şi idei prin orice mijloc de exprimare".(Declaraţia universală a drepturilor omului, 30.12.1998).

Pactul internaţional cu privire la drepturile civice şi politice,(**Pactul international** cu privire la drepturile civile şi politice, 30.12.1998) care garantează că nimeni nu trebuie să sufere "din pricina opiniilor sale", acordă oricărei persoane dreptul la libertatea de exprimare, inclusiv libertatea de a căuta, de a primi şi de a răspândi informaţii şi idei de orice fel, fără a se ţine seama de frontiere, sub formă orală, scrisă, tipărită ori artistică, sau prin orice alt mijloc, la alegerea sa.

Protocolul nr.1 la Convenţia europeană cu privire la drepturile omului (art. 3) de asemenea prevede: „Înaltele Părţi contractante se angajează să organizeze, la intervale rezonabile, alegeri libere cu vot secret, în condiţiile care asigură libera exprimare a opiniei poporului cu privire la alegerea corpului legislativ".(Protocolul Adiţional la Convenţia pentru Apărarea Drepturilor Omului şi Libertăţilor Fundamentale, 20.III.1952.).

Ulterior, aceste instrumente internaţionale au oferit un imbold organizaţiilorregionale preocupate de protecţia legalităţii şi a drepturilor omului, care au devenit susţinători activi şi participanţi lamonitorizarea procesului de desfăşurare a alegerilor. De exemplu, Documentul reuniunii de la Copenhaga (1990), (Documentul reuniunii de la Copenhaga a Conferinţei pentru dimensiunea umană a CSCE, 30.12.1998),ca reacţie la falimentul regimurilor comuniste în ţările Europei de Est, a consfinţit că "între principiile justiţiei, esenţiale pentru expresia completă a demnităţii inerente a persoanei umane şi a drepturilor egale şi inalienabile ale tuturor fiinţelor umane", trebuie menţionate: „Alegeri libere care vor fi organizate la intervale rezonabile, prin vot secret sau urmând o procedură echivalentă, care asigură libertatea votului, în condiţiile garantării efective a liberei expresii a voinţei alegătorilor în alegerea reprezentanţilor lor".Pentru ca voinţa poporului să fie fundamentul autorităţilor publice, statele participante s-au obligat să vegheze ca legea şi ordinea publică a statului să contribuie la desfăşurarea campaniilor politice într-un climat de echitate şi libertate, care să excludă orice presiune administrativă, violenţă sau intimidare, de natură să interzică partidelor şi

candidaţilor să-şi exprime liber opţiunile şi calităţile lor, sau ar împiedica alegătorii să ia cunoştinţă de acestea şi să le discute sau să voteze fără teamă de repercusiuni (principiul 7.7). La fel, statele participante au recunoscut necesitatea de a invita observatori ai oricărui alt stat participant la CSCE, ca şi ai oricărei instituţii şi organizaţii particulare competente, care vor dori să urmărească desfășurarea procedurii alegerilor lor naţionale, în măsura prevăzută de lege (principiul 8)".

Începând cu anul1991, Misiunea de Observare a Alegerilor OSCE / ODIHR monitorizează desfășurarea alegerilor în ţările postcomuniste din Europa Centrală şi de Est, din Peninsula Balcanică şi din fosta Uniune Sovietică în scopul promovării alegerilor democratice. De exemplu, în Declaraţia privind constatările și concluziile preliminare pe marginea alegerilor prezidenţiale, turul doi (13 noiembrie 2016) din Republica Moldova, Misiunea a constatat că, la fel ca și în campania pentru turul întâi, libertăţile fundamentale au fost, în general, respectate, iar candidaţii au făcut campanie electorală în mod liber și fără restricţii. În viziunea observatorilor, activităţile de campanie s-au desfășurat, preponderent, prin intermediul campaniei de la ușă la ușă, precum și prin reţelele de socializare. În acelaţi timp, au fost observate tactici negative de campanie electorală, care au inclus limbaj sexist și stereotipizare de gen, precum și cazuri de utilizare a limbajului homofob.(Misiunea internaţională de observare a alegerilor. Republica Moldova, alegerile prezidenţiale, turul doi, 13 noiembrie 2016).

MembriiComisiei Europene pentru Democraţie prin Drept a Consiliului Europei (Comisia de la Veneţia) acordă o mare atenţie controlului asupra desfășurării corecte și echitabile a alegerilor și deseori oferă asistența juridică respectivă. Comisia de la Veneţia a fost unul din iniţiatorii creării Consiliului pentru alegeri democratice,[1] care a elaborat Codul bunelor practici în materie electorală (2002).

Normele ce se conţin în acest document sunt bazate pe o experienţă vastă de consultare în problemele de elaborarea legislaţiei constituţionale și soluţionarea diferendelor. Astfel, solicitarea de a poziționa dreptul electoral mai presus de dreptul constituţional intern este posibil să fie cât se poate de realistă. Conform experinţei OSCE și celei a Comisiei de la Veneţia, pe lângă exemple similare cu caracter internaţional și regional, normele internaţionale

[1*]Un grup comun de lucru creat în conformitate cu rezoluţia Adunării Parlamentare – în cadrul celei de-a doua reuniuni (3 iulie 2002) și, ulterior, de către Comisia de la Veneţia în cadrul celei de-a 51-a sesiuni (5-6 iulie 2002). Este compus din reprezentanţii Adunării Parlamentare. Congresului Puterilor Locale și Regionale al Consiliului Europei și, posibil, ai altor organizaţii cu experienţă în domeniu cu scopul de a dezbate problemele electorale în mod reglementar.

de drept electoral ce apar sunt confirmate în mareparte de evenimentele din interiorul statului.

Deşi dreptul de participare la conducerea treburilor publice ale ţării sale, fie direct, fie prin intermediul unor reprezentanţi liber aleşi,a fost consfinţit în Declaraţia universală a drepturilor omului (art. 21 (1) şi 21(3)) şiîn Pactul internațional cu privire la drepturile civice şi politice (art.25), precum şi în alte izvoare de drept internaţional şi regional, oamenii de ştiinţă, abia la începutul anilor 90 ai secolului precedent, au început să menţioneze despre apariţia dreptului electoral, garantat de normele de drept internaţional.

Gradul de dezvoltarea sistemului electoral, reglementarea normativă a sistemelor electorale naţionale reprezintă un gen de indicator care arată modul în carefuncţionează instituţiile statului de drept şi ale societăţii civile într-o anumită ţară, inclusiv modul în care se realizează drepturile civile şi politice în realitate. O astfel de concluzie poate fi trasă doar în baza unei analize minuțioase a standardelor democratice internaţionale privitor la alegeri şi comparându-le cu garanţiile exercitării dreptului la alegeri libere şi corecte oferite de fiecare stat.

Experiența internațională de reglementare a procesului electoral demonstrează că problema exercitării drepturilor electorale, inclusiv a dreptului la agitaţie electorală, întotdeauna s-a aflat în centrul atenției, ea fiind reflectată atât în conţinutul legislaţiei, cât şi în practica desfăşurării alegerilor.

Actualmente, organizarea şidesfăşurareaalegerilorpresupune înmodobligatoriu, instituireaunornorme caresă consacreo serie de drepturi, fără de care participarea cetăţenilor la alegeri ar fi lipsită de sens, cum ar fi: dreptullainformare, libertateadeasociere, libertatea întrunirilor, dreptul la libera circulaţie, secretul votului etc.Propaganda politică, activităţile de informare privitor la pregătirea electoratului pentru alegeri reprezintă elemente esenţiale ale alegerilor, chemate să funcţioneze fără niciun amestecnejustificat.

Statele lumii dispun de legislaţii diferite privitor la campania electorală, dar în majoritatea covârşitoare a cazurilor acestea se bazează pe dispoziţii privind drepturile şi libertăţile politice fundamentale ale cetăţenilor, care se regăsesc în conţinutul normativ al constituţiilor respective. Reglementând diverse aspecte ale dreptului electoral, constituţiile, în cele mai dese cazuri, includ norme privind alegerile în compartimentele dedicate drepturilor şi libertăţilorcetăţenilor, în ansamblul cărora dreptul de a alege şi dreptul de a fi ales formează o categorie aparte, cunoscută ca drepturi exclusiv politice.

De exemplu, Secţiunea a II-a. (Drepturi fundamentale şi garanţii), Capitolul IV (Drepturi politice) din Constituţia Braziliei, este totalmente consacrată drepturilor electorale ale cetăţenilor. Constituţia Australiei conţine un compartiment distinct (Capitolul I, Secţiunea a II-a) consacrat sistemului electoral.

Majoritatea constituţiilor însăconţin dispoziţii în conformitate cu care reglementarea juridică mai detaliată are loc prin legi speciale.Astfel, c*onform Constituţiei Bulgariei (art. 42), organizarea şi procedura pentru desfăşurarea alegerilor şi a referendumurilor sunt stabilite în baza unei legiPrin lege sunt reglementate şi alegerile pentru membrii Parlamentului European şi participarea cetăţenilor Uniunii Europene la alegerile pentru autorităţile locale. (*Constituţia Republicii Bulgaria, disponibil codex.just.ro.). *Constituţia Danemarcei (art. 31) stabileşte că exercitarea dreptului de vot este reglementată de Legea electorală care, în vederea asigurării unei reprezentări în proporţii egale a diferitelor opinii ale electoratului, fixează modul de scrutin.(*Constituţia Regatului Danemarcei*,* disponibil codex.just.ro.).*Procedura pentru alegerea Parlamentului Estoniei, conform Constituţiei (art. 60), este stabilită prin Legea privind alegerea Parlamentului. (*Constituţia Republicii Estonia, disponibil codex.just.ro*.).În conformitate cu Constituţia Finlandei (art. 25), prevederi specifice privind data alegerilor parlamentare, desemnarea candidaţilor, desfăşurarea alegerilor şi circumscripţiile electorale se stabilesc prin lege. (*Constituţia Republicii Finlanda,disponibil codex.just.ro*.). Constituţia Germaniei (art. 38) dispune că detaliile privind alegerile sunt reglementate printr-o lege federală. (*Legea fundamentală a Republicii Federale Germania, disponibil codex.just.ro*.) În Constituţua Irlandei (art. 12) se menţionează că alegerile pentru funcţia de Preşedinte sunt reglementate de asemenea în baza unei legi. (*Constituţia Irlandei, disponibil codex.just.ro*.)* În Lituania (articolul 55 din Consituţie), p*rocedura de alegere a membrilor Parlamentului este stabilită prin lege. (*Constituţia Republicii Lituania, disponibil codex.just.ro*.). În Polonia (articolul 100 din Constituţie),* principiile şi procedura de nominalizare a candidaţilor şi de organizare a alegerilor, precum şi condiţiile de validare a alegerilor, se decid prin lege. (Constituţia Republicii Polone, disponibil codex.just.ro.)*Potrivit* Constituţiei Slovaciei (art. 74), prevederi suplimentare referitoare la alegerea membrilor Parlamentului sunt stabilite în virtutea legii. (Constituţia Republicii Slovace,disponibil codex.just.ro.). În Ţările de Jos, toate celelalte aspecte privind dreptul de vot şi alegerile care nu sunt reglementate în Constituţie, sunt reglementate prin lege (articolul 59 din Constituţie). (Constituţia Regatului Ţărilor de Jos, disponibil codex.just.ro.). Dispoziţii referitoare la o lege electorală se conţin şi în Constituţia României (art. 62).

La fel şi Constituţia Republicii Moldova dispune că modul de organizare şi de desfăşurare a alegerilor în Parlament (art. 61), a consiliilor locale şi a primarilor (art. 112) este stabilit prin lege. (*Constituţia Republicii Moldova,* Monitorul Oficial Nr. 1,12.08.1994).

Exemplele relatate ne sugerează că şi reglementarea juridică a agitaţiei electorale este consacrată în anumite legi speciale.De exemplu, în România,Legea privind alegerea Senatului şi a Camerei Deputaţilor, precum şi

pentru organizarea şi funcţionarea Autorităţii Electorale Permanente (Capitolul VII), (Legea nr. 208/2015 privind alegerea Senatului şi a Camerei Deputaţilor, precum şi pentru organizarea şi funcţionarea Autorităţii Electorale Permanente, Monitorul Oficial nr. 553, 24 iulie 2015).Legea pentru alegerea Preşedintelui României (Secţiunea a 6-a), (Legea Nr. 370 din 20 septembrie 2004 pentru alegerea Preşedintelui României, Monitorul Oficial al României, nr. 650, 12 septembrie 2011).Legea pentru alegerea autorităţilor administraţiei publice locale din România (Secţiunea a 7-a) conţin câte un compartiment special dedicat campaniei electorale.(Lege Nr. 67 din 25 martie 2004 Republicată pentru alegerea autorităţilor administraţiei publice locale. În Legea privind alegerea deputaţilor în Duma de stat a Federaţiei Ruse, Capitolul 8, este consacrat totalmente raporturilor electorale ce ţin de informarea alegătorilor şi agitaţia electorală. (Федеральный Закон О выборах депутатов Государственной Думы Федерального Собрания Российской Федерации, Собрание законодательства Российской Федерацииот 2014 г., № 8). Un capitol similar (CapitolulVII) seconţine şi în Legea cu privire la alegerea Preşedintelui Federaţiei Ruse. (Федеральный Закон О выборах Президента Российской Федерации. Собрание законодательства Российской Федерацииот 2003 г., № 2). În acest context *și Codul electoral din Republica Moldova include în conținutul său un capitol (capitolul VII) destinat reglementării campaniei electorale.*(Codul electoral, Monitorul Oficial al R.Moldova, 29.12.2017*).*

Constituţia Ungariei (art. IX) (Constituţia Ungariei, disponibil codex.just.ro) şi cea a Lituaniei (art. 83) operează cu noţiunea de ”campanie electorală”. Legea cu privire la alegerea Preşedintelui Federaţiei Ruse utilizează noţiunea de ”agitaţie preelectorală”, care semnificăactivitatea desfăşurată în perioada campaniei pentru alegerea Preşedintelui Federaţiei Ruse şi care urmăreşte scopul de a încuraja alegătorii să voteze pentru sau împotriva unui candidat.Indiferent de noţiunea sub careeste utilizată,această etapă a procesului electoral se caracterizează printr-o activitate desfăşurată de către partide şi organizaţii social-politice, candidaţi şi simpatizanţii acestora şi constă în popularizarea prin mitinguri, presă, radio, televiziune sau alte mijloace admise a platformelor lor politice în scopul orientării opţiunii electoratului în sprijinul lor.Cât priveşte Codul electoral din Republica Moldova, (art. 1) defineşte agitaţia electorală drept ”acţiuni de pregătire şi difuzare a informaţiei, care au scopul de a-i determina pe alegători să voteze pentru unii sau pentru alţi concurenţi electorali”.

Cu regret, uneori, această competiţie acerbă incită spiritele într-atât încât este imposibil ca “actorii” campaniei electorale să fie ţinuţi în anumite limite ale exerciţiului democratic admis de legislaţie. Faptul menţionat generează necesitatea unei reglementări scrupuloase a formelor de exprimare a opiniei în procesul realizării agitaţiei electorale, inclusiv a formelor de reacţionare promptă şi adecvată la încălcările legislaţiei de domeniu şi de responsabilitate personală a subiecţilor de drept care le-au săvârşit.

După cum este firesc, reglementarea normativă a regulilor de desfăşurare a agitaţiei electorale se efectuează prin stabilirea: termenului de realizare a agitaţiei electorale; condiţiilor de participare a cetăţenilor şi a altor subiecţi de drept electoral la agitaţia electorală; interdicţiilor şi restricţiilor în procesul agitaţiei electorale; răspunderii pentru încălcarea procedurii stabilite de realizare a agitaţiei electorale.

Codul electoral din Republica Moldova (art. 52) dispune că cetăţenii Republicii Moldova, partidele şi alte organizaţii social-politice, blocurile electorale, candidaţii şi persoanele de încredere ale candidaţilor au dreptul de a supune discuţiilor libere şi sub toate aspectele programele electorale ale concurenţilor electorali, calităţile politice, profesionale şi personale ale candidaţilor, precum şi de a face agitaţie electorală în cadrul adunărilor, mitingurilor, întâlnirilor cu alegătorii, prin intermediul mijloacelor de informare în masă, prin expunerea de afişe electorale sau prin intermediul altor forme de comunicare. De asemenea Codul precizează că agitaţia electorală se admite numai după înregistrarea concurentului electoral de către organul electoral.Privitor la termenul de încetare a agitaţiei electorale, Codul (art. 52) stipulează că în ziua alegerilor nu se admite niciun fel de agitaţie electorală în incinta secţiei de votare sau la intrarea în localul secţiei de votare.

Experienţa electorală însă denotă că în ultimul timp este foarte răspândită aşa-numita "agitaţie electorală de rezervă" când, cu mult timp până la fixarea datei alegerilor, persoanele interesate îşi permit unele acţiuni care au drept scop popularizarea unor potenţiali candidaţi, folosind pentru aceasta mijloacele de informare în masă sau alte posibilităţi.

Codul electoral stabileşte o serie de condiţiiîn care poate fi realizată libertatea de exprimare de către cetăţeni, în calitatea acestora de subiecţi de drept electoral,în procesul de realizare a agitaţiei electorale. Astfel, concurenţilor electorali li se acordă dreptul de a avea persoane de încredere în fiecare circumscripţie electorală, care susţin concurenţii electorali la desfăşurarea campaniilor electorale ale acestora, fac agitaţie electorală în favoarea lor. Cetăţenii Republicii Moldova, în mod individual sau prin intermediul partidelor şi altor organizaţii social-politice, blocurilor electorale, candidaţii şi persoanele de încredere ale acestora beneficiază de dreptul de a supune discuţiilor libere şi sub toate aspectele programele electorale ale concurenţilor electorali, calităţile politice, profesionale şi personale ale candidaţilor, precum şi de a face agitaţie electorală în cadrul adunărilor, mitingurilor, întâlnirilor cu alegătorii, prin intermediul mijloacelor de informare în masă, prin expunerea de afişe electorale sau prin intermediul altor forme de comunicare (art. 52).

Codul electoral (art. 51) consacră egalitatea concurenţilor electorali în procesul campaniei electorale. Astfel, aceştea beneficiază de drepturi egale la utilizarea mijloacelor de informare în masă, inclusiv a radioului şi televiziunii, finanţate de la buget. La fel, tuturor concurenţilor electorali li se pun la dispoziţie posibilităţi egale în asigurarea tehnică, materială şi financiară a campaniei

electorale.Codul electoral (art. 70)oferă mai multe detalii privitor la condiţiile de realizare a agitaţiei electorale în mijloacele de informare în masă. În conformitate cu prevederile Codului, în campania electorală radiodifuzorii naţionali sunt obligaţi, iar cei locali sunt în drept să organizeze dezbateri electorale. La fel, în campania electorală pentru alegeri parlamentare în circumscripţii uninominale şi alegeri locale generale, radiodifuzorii locali sunt obligaţi, iar cei naţionali sunt în drept să organizeze dezbateri electorale.

Concurenţii electorali se bucură de libertatea de exprimare în cadrul întâlnirilor cu alegătorii, care sunt prevăzute de Codul electoral (art. 52). Garanţie a acestui drept serveşte obligaţia autorităţilor administraţiei publice locale de a asigura posibilitatea desfăşurării unor astfel de întâlniri în termene şi în condiţii egale pentrtu toţi concurenţii electorali, inclusiv prin stabilirea unui minim de localuri pentru desfăşurarea întâlnirilor cu alegătorii.

Libertatea de exprimare a concurenţilor electorali poate fi realizată şi prin publicitatea electorală pe panouri publicitare, inclusiv pe cele aflate în proprietate privată, cu excepţia imaginilor ce reprezintă instituţii de stat sau autorităţi publice, atât din ţară cât şi de peste hotare, ori organizaţii internaţionale, utilizarea culorilor şi/sau sunetelor care invocă simboluri naţionale ale Republicii Moldova ori ale altui stat, utilizarea materialelor în care apar personalităţi istorice ale Republicii Moldova sau de peste hotare, simbolistica unor state străine sau organizaţii internaţionale sau imaginea unor persoane oficiale străine. În perspectiva realizării acestui drept, autorităţile administraţiei publice locale sunt obligate ca, în termen de trei zile de la data începerii perioadei electorale, să stabilească şi să garanteze un minim de locuri speciale de afişaj electoral.

În scopul asigurării unui caracter civilizat şi legal al competiţiei electorale şi excluderea, sau cel puţin, diminuarea cazurilor de încălcare a normelor legislaţiei, sunt prevăzute unele interdicţii şi restricţii, precum:

- privitor la cadrul subiecţilor electorali care au dreptul să facă agitaţie electorală. În conformitate cu Codul electoral(art. 19), membrii Comisiei Electorale Centrale, membrii consiliilor şi birourilor electorale nu pot face agitaţie în favoarea sau în defavoarea concurenţilor electorali (art. 35);
- concurenţilor electorali li se interzice să implice sub orice formă persoanele care nu sunt cetăţeni ai Republicii Moldova în acţiunile de agitaţie electoral (art. 52);
- candidaţii nu pot folosi mijloacele şi bunurile publice (resursele administrative) în campaniile electorale;
- este interzisă difuzarea rezultatelor chestionării alegătorilor privind opţiunile electorale de către mijloacele de informare în masă în ziua alegerilor, până la închiderea secţiilor de votare (art. 70);
- în perioada electorală, sondajele de opinie privind preferinţele politice ale alegătorilor pot fi efectuate numai cu condiţia înştiinţării prealabile a Comisiei Electorale Centrale. Rezultatele acestor sondaje vor putea fi date publicităţii cel târziu cu cinci zile înainte de ziua alegerilor (art. 70);

- în ziua alegerilor, până la închiderea secţiilor de votare, se interzice a da publicităţii în mijloacele de informare în masă materiale, inclusiv interviuri cu alegătorii, despre numărul de voturi întrunite de concurenţii electorali pe parcursul zilei şi despre şansele acestora, inclusiv rezultatele exit-poll-urilor (art. 70);
- legislaţia electorală interzice mijloacelor de informare în masă să adopte tratamente privilegiate faţă de concurenţii electorali în virtutea statutului social şi/sau a funcţiilor pe care le deţin candidaţii acestora (art. 69).

O altă problemă care necesită a fi abordată din perspectivele realizării libertăţii de exprimare în perioada campaniei electorale este însăşi natura discursului. *De obicei, libertatea de exprimare se realizează de persoane diferite, în circumstanţe variate, de aicişi diversitatea formelor de disucrsuri ţinute de beneficiarii acestei libertăţi. Discursul public, de regulă, este distins de cel privat. La rândul său, discursul public se manifestă în formă de discurs politic, comercial şi civil. Convenţia Europeană a drepturilor omului* (art. 10) acordă oricărei persoane dreptul la libertatea de exprimare, care include în sine: libertatea de opinie şi libertatea de a primi sau de a comunica informaţii ori idei fără amestecul autorităţilor publice şi fără a ţine seama de frontiere. (Convenţia pentru apărarea drepturilor omului şi a libertăţilor fundamentale, Tratate Internationale Nr. 1, 30.12.1998). Aşadar, Convenţia nu face distincţie între diferite forme de discurs. Cu toate acestea, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a stabilit în jurisprudenţa sa o ierarhie a formelor de discurs. De exemplu, în cauza *Lingens contra Austria, Curtea scoate în evidenţă discursul politic, menţionând că* **"**libertatea dezbaterii politice este esenţa conceptului de societate democratică, concept care domină Convenţia în întregul său". Din această perspectivă este recunoscută poziţia avantajată a discursului politic în cadrul drepturilor și libertăţilor garantate de stat. De o protecţie sporită se bucură discursul politic în perioada electorală, când acest discurs se poate manifesta mai "agresiv" decât în alte circumstanţe.Reafirmând că libertatea de exprimareconstituie unul din fundamentele esenţiale ale unei societăţi democratice şi una din cerinţele prioritare ale progresului societăţii şi împlinirilor personale, Curtea a constatat că această libertate "acoperă nu numai „informaţiile" şi „ideile" primite favorabil sau cu indiferenţă ori considerate inofensive, dar şi pe acelea care ofensează, şochează sau deranjează". În opinia Curţii, acestea sunt cerinţele pluralismului, toleranţei şi spiritului deschis, fără de care nu există „societate democratică". (Lingens versus Austria, Polirom, 2000, vol.I, p.155).

Aşadar, pentru a rezuma, menționăm unele aspecte reflectând problemele teoretice și practice ale procesului de realizare a libertăţii de exprimare, inclusiv în perioada campaniilor electorale, conturând următoarele:

- Normele juridice care se conţin în izvoarele intrenaţionale definesc doar particularităţile generale ale reglementării juridice naţionale privind procedurile electorale, lăsând legiuitorului naţional o libertate suficient de

extinsă în ce privește reglementarea procesului de organizare și desfășurare a alegerilor, precum și în stabilirea garanțiilor pentru protecția drepturilor electorale ale cetățenilor.

- Republica Moldova nu respectă întotdeauna și în deplină măsură experienţa internaţională în materia procesului electoral. Dinamica proceselor care au loc în comunitatea mondială, şi în special la nivelul asociaţiilor regionale ale statelor, este o dovadă a intensificării rolului dreptului internaţional în materie de democraţie şi alegeri. În acest sens, Parlamentul Republicii Moldova, în perspectivele consolidării instituţiilor electorale, trebuie să ia în considerare elementele novatorii ale dreptului internaţional şi legislaţia ţărilor cu o democraţie autentică, referitoare la drepturile electorale fundamentale ale cetăţenilor, şi la procesul electoral.

- Normele de dreptinternaţional care reglementează procedura de organizare şi desfăşurare a alegerilorse află permanent în dinamică, modificându-şi forma şi conţinutul odată cuschimbările apărute în viaţa internaţională.În acest context, ar fi cazul ca şi statelemembre ale comunităţii internaţionale să lanseze unele propuneri de modificare a conţinutului izvoarelor internaţionale care reglementează procedurile electorale. Un exemplu în acest sens ar fi ordonarea procesului de acordare a diferitor tipuri de asistenţă tehnică statelor de către diferite organizaţii internaţionale, la organizare şi desfăşurare a alegerilor, care va contribui la protecţia democraţiei de orice ingerinţă arbitrară din partea altor state, organizaţii internaţionale, care este în contradicţie cu voinţa deţinătorului suveranităţii naţionale.

- Experienţa altor state în reglementarea campaniilor electorale denotă că la acest capitol, deocamdată, nu s-a ajuns la o abordare uniformă. Una din problemele cele mai stringente este cea cu privire la desfăşurarea campaniei electorale prin intermediul mass-mediei, deoarece, actualmente, anume acestea reprezintă principalul instrument prin intermediul cărora se realizează libertatea de exprimare, având impact asupra conştiinţei cetăţenilor.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Arendt H. Freedom and Politics, Liberty. N.-Y., Oxford University Press, 1991.
2. Bryce J. Д., Modern Democracies. Vol. 1. London: Macmillan, 1921. p. 67
3.Codul electoral nr. 1381-XIII din 21.11.1997. Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.451-463/768 din 29.12.2017.
4. Constituţia Republicii Moldova. Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 1 din 12.08.1994.
5. Constituţia Republicii Bulgaria. Codex constituţional, Constituţiile statelor membre ale Uniunii Europene, codex.just.ro.

6. Constituţia Regatului Danemarcei, Codex constituţional, Constituţiile statelor membre ale Uniunii Europene, op. cit.
7. Constituţia Republicii Estonia, Codex constituţional, Constituţiile statelor membre ale Uniunii Europene, op. cit.
8. Constituţia Republicii Finlanda, Codex constituţional, Constituţiile statelor membre ale Uniunii Europene, op. cit.
9. Legea fundamentală a Republicii Federale Germania, Codex constituţional, Constituţiile statelor membre ale Uniunii Europene, op. cit.
10. Constituţia Irlandei, Codex constituţional, Constituţiile statelor membre ale Uniunii Europene, op. cit.
11. Constituţia Republicii Lituania, Codex constituţional, Constituţiile statelor membre ale Uniunii Europene, op. cit.
12. Constituţia Republicii Polone, Codex constituţional, Constituţiile statelor membre ale Uniunii Europene, op. cit.
13. Constituţia Republicii Slovace, Codex constituţional, Constituţiile statelor membre ale Uniunii Europene, op. cit.
14. Constituţia Regatului Ţărilor de Jos. Codex constituţional, Constituţiile statelor membre ale Uniunii Europene, op. cit.
15. Constituţia Ungariei. Codex constituţional, Constituţiile statelor membre ale Uniunii Europene, op. cit.
16. Convenţia pentru apărarea drepturilor omului şi a libertăţilor fundamentale, Tratate Internaționale nr. 1, 30.12.1998.
17. Curtea Europeană pentru Drepturile Omului. Lingens versus Austria. Hotărâre din 08.07.1986.Hotărâri ale Curţii Europene a Drepturilor Omului, culegere selectivă, Polirom, 2000, vol.I
18. Declaraţia universală a drepturilor omului. Tratate Internaționale nr. 1, 30.12.1998.
19. Documentul reuniunii de la Copenhaga a Conferinţei pentru dimensiunea umană a CSCE, Tratate Internaționale Nr. 1, 30.12.1998.
20. Ferguson A., An Essay on the History of Civil Society. Edinburgh, Duncan Forbes, 1966.
21. Hayek F. A., Constituţia libertăţii, Institutul european, Iaşi.
22. Hegel G.W.F., Principiile filosofiei dreptului, Editura IRI, Bucureşti, 1996.
23. Huntington S., The Third Wave, Democratization in the Late Twentieth Century. USA, University of Oklahoma Press, 1991.
24. Lalande A.,Vocabulaire technique et critique de la philosophie. Librairie Félix Alcan, Paris, 1932.
25. Legea nr. 370 din 20 septembrie 2004 pentru alegerea Preşedintelui României. Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 650 din 12 septembrie 2011.
26. Legeanr. 67 din 25 martie 2004, republicată pentru alegerea autorităţilor administraţiei publice locale. http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/168136.

27. Legea nr. 208/2015 privind alegerea Senatului şi a Camerei Deputaţilor, precum şi pentru organizarea şi funcţionarea Autorităţii Electorale Permanente. Monitorul Oficial nr. 553 din 24 iulie 2015.
28. Malinowski B. Freedom and Civilization. London: George Allen, 1947.
29. Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice. Tratate Internaționale nr. 1, 30.12.1998.
30. Protocolul Adiţional la Convenţia pentru Apărarea Drepturilor Omului şi Libertăţilor Fundamentale, Paris, 20.III.1952. https://jurisprudentacedo.com/Conventia-CEDO/Protocolul-1.html.
31. Sartori G. Democratic Theory. Westport, Greenwood Press, 1973.
32. История древней Греции. Под. ред. В.И. Кузищина. Изд. 3-е, М., 2000.
33. Федеральный Законо выборах депутатов Государственной Думы 34. Федерального Собрания Российской Федерации. Собрание законодательства Российской Федерации от 2014 г.,№ 8.
34. Федеральный Законо выборах Президента Российской Федерации.Собрание законодательства Российской Федерации от 2003 г., № 2.

Resurse Web:

1. Misiunea internaţională de observare a alegerilor. Republica Moldova, alegerile prezidenţiale, turul doi, 13 noiembrie 2016 Declaraţia privind constatările și concluziilepreliminare, https://www.osce.org/ro/odihr/elections/moldova/281731?download=true.
2. Codul bunelor practici în materie electorală. Linii directoare şi raport explicativ adoptate de Comisia Europeană pentru Democraţie prin Drept în cadrul celei de-a 52-a Sesiuni Plenare (Veneţia, 18-19 octombrie 2002), CDL-AD(2002)23rev, www.venice.coe.int/.../default.aspx?pdffile...AD(2002)023re...
3. Constituţia României. www.cdep.ro/pls/dic/site.page?id=339, accesat la 12.01.2019.
4. Hotărârea privind cauza Lingens contra Austria. Curtea Europeană a Drepturilor Omului, https://jurisprudentacedo.com/Jurnalist-acuzat-de-insulta-Lingens-contra-Austria.html.
5. Hotărârea privind cauza Lingens contra Austria. Curtea Europeană a Drepturilor Omului, https://jurisprudentacedo.com/Jurnalist-acuzat-de-insulta-Lingens-contra-Austria.html.
6. Конституция Федеративной Республики Бразилии, www.krugosvet.ru/node/41662, accesat la 12.01.2019.
7. Конституция Австралийского Союза, www.wipo.int/wipolex/ru/details.jsp?id=6319, accesatla 12.01.2019.